

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΟΕΦΕ**ΘΕΜΑ Α****A1.**

- α) 1. Σ
2. Λ

- β) i) έν τοῖς συναλλάγμασι, έν τοῖς δεινοῖς, περί τας ἐπιθυμίας, περί τας ὀργάς
ii) Τας ἐνεργείας

ΘΕΜΑ Β**B1.**

Στο παραπάνω χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων επιβεβαιώνεται ένα συγκεκριμένο γεγονός που παρατηρείται να συμβαίνει στις πόλεις – κράτη. Στην εύρυθμη λειτουργία των πόλεων – κρατών συμβάλλουν οι ίδιοι νομοθέτες, μέλημα των οποίων αποτελεί ο εθισμός των πολιτών σε ηθικές πράξεις, ώστε να γίνουν καλοί και να αποκτήσουν τις αντίστοιχες ηθικές αρετές. Όσοι, βέβαια, δεν επιτελέσουν αυτό το έργο σωστά, δεν πετυχαίνουν τον σκοπό τους. Πιο συγκεκριμένα, βασικό ζητούμενο αποτελεί πώς γεννιούνται και φθείρονται οι τέχνες και οι αρετές. Σημαντικό στη φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη είναι το θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος γένεσις – φθορά, ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης. Για τον φιλόσοφο, υπήρχε για τα όντα μια φυσική μονόδρομη διαδικασία: γένεσις, αύξησης, τελείωσις, παρακμή, φθορά, η οποία αφορά εξίσου και τις ηθικές αρετές. Για την κατάκτηση, λοιπόν, της ηθικής αρετής προηγείται η πράξη. Η γένεσις, επομένως, αλλά και η φθορά της ηθικής αρετής βρίσκεται στις ίδιες αιτίες και στα ίδια μέσα, στην ηθική πράξη. Παράλληλα, ο Αριστοτέλης καταφεύγει στη χρήση ενός αναλογικού συλλογισμού με την αναφορά στο παράδειγμα τεχνών (όμοίως δὲ καὶ τέχνη). Ως τέχνη ορίζεται το σύνολο των γνώσεων και των δεξιοτήτων που επιτρέπουν στο συγκεκριμένο κάτοχό τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα. Υπό αυτή την έννοια, δηλώνει ο Αριστοτέλης, η τέχνη μιμείται τη φύση. Κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη. Τα ειδικότερα παραδείγματα των κιθαριστών και των οικοδόμων χρησιμοποιούνται για να δείξει ότι με την καλή εξάσκηση πετυχαίνει κανείς τον στόχο του, ενώ με την κακή αποτυγχάνει. Εν ολίγοις είναι ανάγκη να εξασκηθεί ο κιθαριστής στο παίξιμο καλής κιθάρας, για να γίνει καλός κιθαριστής. Αν δεν εξασκηθεί με τον κατάλληλο τρόπο, θα γίνει κακός κιθαριστής (ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί). Με αντίστοιχο τρόπο, κάθε οικοδόμος είναι ανάγκη να εξασκηθεί στο χτίσιμο των σπιτιών, προκειμένου να καταφέρει να χτίζει καλά σπίτια. Αν δεν εξασκηθεί με τον κατάλληλο τρόπο, θα γίνει κακός οικοδόμος (ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί). Το ίδιο, κατά συνέπεια, ισχύει και για τις ηθικές αρετές. Αποκτὰ κανείς μία ηθική αρετή, αν πρώτα εξασκηθεί με τον πρέποντα τρόπο στο να κάνεις ηθικές πράξεις. Αν, βέβαια, δεν

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

εξασκηθεί σωστά, δεν θα πετύχει τον στόχο του και δεν θα κατακτήσει την ηθική αρετή (ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται). Τέλος, ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει τη σκέψη του αναφερόμενος στο γεγονός πως αν ήταν έτσι τα πράγματα και η ηθική αρετή υπήρχε εκ φύσεως στους ανθρώπους, θα ήταν καθορισμένο από τη φύση αν αυτοί ήταν καλοί ή κακοί και δεν θα χρειαζόταν κανείς να τους διδάξει κάτι σχετικό (εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί). Από τη στιγμή, όμως, που υπάρχουν δάσκαλοι για αυτές, καταλήγει με την εις άτοπον απαγωγή πως είναι επίκτητες και όχι ἐμφυτες. Ο υποθετικός λόγος που χρησιμοποιείται από τον φιλόσοφο ανήκει στο είδος του μη πραγματικού (Υπόθεση: εἰ + οριστική ιστορικού χρόνου). Υπηρετεί, επομένως, την πρόθεση του να δείξει το αδύνατο να είναι όλοι από τη γέννηση τους καλοί ή κακοί και να κρίνεται περιττή η παρουσία του δασκάλου για θέματα ηθικής.

B2.

Η συμπεριφορά και οι επιλογές του ατόμου στα πεδία της ανθρώπινης πράξης στο παράλληλο κείμενο και στο απόσπασμα «Οὕτω δὴ ... ἄδικοι» από το διδαγμένο κείμενο παρουσιάζονται σε άμεση συνάρτηση με το δίκαιο και το άδικο. Από τη μία, ο Αριστοτέλης επισημαίνει πως οι άνθρωποι γίνονται δίκαιοι ή άδικοι ανάλογα με τον τρόπο που δρουν στις συναλλαγές τους. Ο Αριστοτέλης εδώ, με τον όρο συνάλλαγμα εννοεί τη καθημερινή συναλλαγή, την καθημερινή συνάφεια (δεν αναφέρεται δηλ. η λέξη με τη συνήθη σημασία της, η οποία είναι συνθήκη, συμβόλαιο ή αμοιβαία συμφωνία). Λέγοντας καθημερινή συνάφεια εννοούμε την ζωή μέσα στην κοινωνία, στην πολιτικά οργανωμένη κοινωνία. Στο πλαίσιο των καθημερινών διαπροσωπικών σχέσεων των ανθρώπων και της κοινωνικής τους ζωής ανάλογα με τις πράξεις, τη συμπεριφορά και την ποιότητα των ενεργειών τους (αυτά όλα παίζουν αποφασιστικό ρόλο) οι άνθρωποι θα αποκτήσουν ή όχι ηθικές αρετές. Επισημαίνεται λοιπόν στην ενότητα αυτή, πόσο μεγάλη είναι η σημασία τη ηθικής πράξης στις διαπροσωπικές σχέσεις, προκειμένου να αποκτήσουν οι άνθρωποι κάποια ηθική αρετή. Η ηθική πράξη και η συμπεριφορά του ανθρώπου σε όλες τις περιστάσεις της ζωής παίζουν σημαντικό ρόλο στην απόκτηση της αρετής. Μάλιστα, ο φιλόσοφος θεωρεί ως ένα από τα σπουδαιότερα έργα της πολιτείας το παιδευτικό, που υλοποιείται κυρίως με τους νόμους και την παιδεία. Έτσι, λοιπόν, τονίζει ότι πρώτιστο μέλημα και επιδίωξη κάθε νομοθέτη είναι η ηθική αρίτωση των πολιτών, που πραγματώνεται με τον εθισμό τους μέσω των νόμων στην εκδήλωση συγκεκριμένων, κοινωνικά αποδεκτών

Από την άλλη, στο παράλληλο κείμενο, η έννοια της δικαιοσύνης συνδέεται επίσης με τον άνθρωπο, εξετάζοντας όμως μια διαφορετική πτυχή, η οποία σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο συμπεριφοράς προς τον συνάνθρωπο. Πιο συγκεκριμένα, οι άνθρωποι γίνονται δίκαιοι μέσα από την ένδειξη «επιείκειας» προς του άλλους (Η δικαιοσύνη και η επιείκεια και στον πέραν του δικαίου χώρο είναι η «αρετή προς έτερον»). Η «επιείκεια» εντοπίζεται σε καθημερινές πράξεις, όπως η ένδειξη ενσυναίσθησης και αντίληψης μιας διαφορετικής οπτικής γωνίας, χωρίς βέβαια να θεωρείται απαραίτητη η συμφωνία με αυτή (απαιτεί τη θεώρηση και της οπτικής του άλλου, όχι αναγκάως για να τη δεχθούμε, αλλά για να την κατανοήσουμε). Έπειτα, σχετίζεται με την ένδειξη φιλαλληλίας, θεώρηση που σημαίνει πως δείχνει κανείς έμπρακτα την υποστήριξή του προς τον συνάνθρωπο σε περίπτωση ανάγκης (περαιτέρω και στήριξη του άλλου, όταν χρειάζεται) καθώς, επίσης, και με την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής αλληλεγγύης, όπως επιτάσσουν οι αντίστοιχες διατάξεις του Συντάγματος της χώρας (αυτό που επιτάσσει η

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

διάταξη του Συντάγματός μας, όταν αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής αλληλεγγύης). Εν ολίγοις, η δικαιοσύνη εκφράζεται μέσα από καθημερινά και απτά παραδείγματα συμπεριφοράς προς τον συνάνθρωπο και αφορά κάθε είδους σχέση που έχει τη δυνατότητα να συνάψει κανείς σε οποιοδήποτε τομέα και οποιαδήποτε περίπτωση, προσωπική ή συλλογική (και όποιες άλλες ανθρώπινες, ατομικές ή συλλογικές, σχέσεις). Κατά συνέπεια, η αρετή της δικαιοσύνης είναι μία πράξη με αμιγώς κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα και σε αυτό οφείλεται και η αξία της συμπεριφορών («οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς»).

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4.

Ρυπογόνος = γίνονται

Ανάθεση = νομοθέται

Ἐνδεια = ἔδει / δεῖ

Ξέφρενος = σώφρονες

Διάστρεμμα = ἀναστρέφεσθαι

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Ποιος, επομένως, κάτω από αυτές τις συνθήκες (ή αφού έχει έτσι η κατάσταση) θα τολμούσε να προβεί σε τέτοια ενέργεια; Νομίζω μάλιστα ότι είναι παράδοξο εσείς, που η πόλη εσάς έχει διαχρονικά επιφορτίσει με την ευθύνη για τα ιερά ελαιόδενδρα (ή να φροντίζετε τα ιερά ελαιόδενδρα), ούτε να μου έχετε επιβάλει ποτέ έως τώρα πρόστιμο (ή να με έχετε τιμωρήσει) γιατί καλλιέργησα τον χώρο γύρω απ' αυτά (ή επειδή εργάστηκα παράνομα) ούτε να με έχετε παραπέμψει στο δικαστήριο γιατί απομάκρυνα κάποια, και αυτός, που ούτε καλλιεργεί κάπου κοντά ούτε είχε οριστεί υπεύθυνος ούτε είναι σε ηλικία ώστε να γνωρίζει για τέτοια ζητήματα, να με μηνύσει γιατί απομάκρυνα, υποτίθεται, ιερό ελαιόδενδρο.

Γ2.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο ομιλητής καταδεικνύει τους λόγους για τους οποίους δεν θα μπορούσε να διαπράξει το έγκλημα για το οποίο κατηγορείται. Αρχικά χρησιμοποιεί ένα επιχείρημα πολιτικής φύσης τονίζοντας ότι θα του ήταν ευκολότερο να διαπράξει το αδίκημα, για το οποίο άδικα κατηγορείται, στα χρόνια των Τριάκοντα καθώς τότε για οποιονδήποτε ήταν ευκολότερο να παρανομήσει καθώς υπήρχε αναρχία και πλήρης ανομία και κανείς δεν θα έδινε σημασία σε κάτι τέτοιο (Πότερον δέ μοι κρεῖττον ἦν,

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ὦ βουλή, δημοκρατίας οὔσης παρανομεῖν ἢ ἐπὶ τῶν τριάκοντα; ... οὔτε τοιοῦτο οὔτε ἄλλο οὐδὲν κακὸν ποιήσας φανήσομαι). Αφού λοιπόν δεν εκδήλωσε τότε παραβατική συμπεριφορά πως θα ήταν δυνατό να το κάνει τώρα στα χρόνια της δημοκρατίας; Επίσης θα ήταν παράλογο να κατέστρεφε ένα δέντρο σε έναν τόπο που δεν υπήρχαν άλλα δέντρα οπότε η απουσία του ενός θα κινούσε υποψίες (... ἐν ᾧ δένδρον μὲν οὐδὲ ἔν ἐστι, μίᾳ δὲ ἐλάας σηκός, ὡς οὗτός φησιν, ἦν, κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει...)! Ἄλλωστε πως θα μπορούσε να το έκανε τη στιγμή που ο χώρος στον οποίο βρισκόταν το ιερό ελαιόδεντρο περιμετρικά κατοικούνταν και σίγουρα θα τον έβλεπε κάποιος από τους γείτονες (ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν, ἄερκτον δὲ καὶ πανταχόθεν κάτοπτρόν ἐστιν;). Εξάλλου ποτέ μέχρι τώρα δεν του έχει επιβληθεί κάποιο πρόστιμο ούτε έχει οδηγηθεί στο δικαστήριο για παρόμοια πράξη (Δεινὸν δέ μοι δοκεῖ εἶναι ὑμᾶς μὲν, ... ὡς ἀφανίσαντα εἰς κίνδυνον καταστήσαι,). Θα ήταν εντελώς παράδοξο να συνέβαινε κάτι τέτοιο τώρα ενώ στο παρελθόν δεν είχε δώσει καμία αφορμή. Ἄλλωστε αυτός που τον κατηγορεί ούτε καλλιεργεί ούτε έχει οριστεί υπεύθυνος, οπότε δεν έχει καμιά δουλειά να ασχολείται, ούτε είναι σε ηλικία για να γνωρίζει για τέτοια θέματα για να τον μηνύσει. (τοῦτον δ' ὅς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς τυγχάνει οὐτ' ἐπιμελητὴς ἡρημένος οὔθ' ἡλικίαν ἔχων εἰδέναι περὶ τῶν τοιούτων, ἀπογράψαι με ἐκ τῆς γῆς μοριὰν ἀφανίζειν.

Γ3.

α) **Τούτους δ' οἱ οὔτε γεωργοῦντες. ἐγγὺς τυγχάνουσι οὐτ' ἐπιμεληταὶ ἡρημένοι**

β) διαβλήθητι, ἀφανιεῖν, φαίη, περιώκουν

Γ4.

α) **οὔσης:** γενική απόλυτη επιρρηματική χρονική μετοχή με υποκείμενο το δημοκρατίας, ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο παρανομεῖν

ἀδικεῖν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο απρόσωπο ἐξῆν

ἐμαυτῷ: δοτική αντικειμενική από το κακονούστατος (έχθρας σημαντικό επίθετο)

ἐλαῶν : αντικείμενο του απαρεμφάτου ἐπιμελεῖσθαι

ὡς ἀφανίσαντα: αιτιολογική μετοχή υποκειμενικής αιτιολογίας (λόγω της ύπαρξης του ὡς) συνημμένη στο <με>, ως επιρρηματικός της αιτίας στο εἰς κίνδυνον καταστήσαι

ἐπιμελητῆς: κατηγορούμενο στο ὅς από τη μετοχή ἡρημένος (εκλογής σημαντικό)

β) Υπόθεση : εἰ μὴ ... ἦν (οριστική ιστορικού χρόνου παρατατικού)

Απόδοση : ... ἂν ἐπεχείρησα (δυνητική οριστική)

Εἶδος : Μη πραγματικό

Προσδοκώμενο : ἔάν / ἂν/ ἦν μή ... ὦ, ἐπιχειρήσω